

John Brampton Philpot 19. századi műtárgyfénykép-sorozatai a Magyar Képzőművészeti Egyetem és a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében*

Beke Lászlót a kortárs művészet és a fénykép kapcsolata – például az 1970-es évek magyarországi konceptuális fotóhasználatát – mellett érdekelte a korábbi időszakok fényképezése is. Úttörő jelentőségű volt az 1983-ban, Louis Daguerre fényképészeti eljárása franciaországi bemutatásának 140. évfordulója alkalmából a székesfehérvári István Király Múzeumban Karlovits Károllyal együtt rendezett nagyszabású fotótörténeti kiállítása. Bár ennek tervezett önálló katalógusa nem jelent meg, a kutatási eredményeket a múzeum évkönyvében egy máig gyakran hivatkozott, alapvető tanulmányban tette közzé angol nyelven, egy 784 tételből álló katalógus melléklettel együtt, amely a debreceni Református Kollégium 18. századi *laterna magicá*jától kezdve számos területet, műfajt érintve mutatta be a hazai fényképezés előtörténetét és 19. századi történetét.¹ A 2010-es évek közepén a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatóintézet igazgatójaként Baki Péterrel együtt fő szervezője volt annak a számos szakembert megmozgató kezdeményezésnek, amelynek célja egy monumentális magyar fotótörténeti kézikönyv elkészítése volt.² Néhány szócikk megírására én is felkérést kaptam tőle. A kézikönyv koncepciója, részletes, szerzők neveit is tartalmazó tartalomjegyzéke, illetve a szövegek egy része elkészült ugyan, de megjelenésével máig adósak vagyunk. Az alábbi, a 19. századi műtárgyfényképezés egy-egy fejezetét tárgyaló írásomat az ő emlékének ajánlom.

Az elmúlt évtizedekben jelentős szemléleti változások következtek be a 19. századi archív műtárgyfényképek értékelésében, amelyeket korábban többnyire csak periferikus múzeumi vagy oktatási kisegítő dokumentumnak, publikációs segédanyagnak tekintettek. Mivel a múzeumi tárgyakról készített újabb és újabb reprodukciók sok helyen fokozatosan ki is szorították a 19. századi, 20. század eleji – gyakran egyébként mai szemmel nézve is kiváló minőségű – fényképeket, megőrzésükre számos intézményben nem fordítottak gondot. A megmaradt fényképanyag egy részének információértékét csökkenti az a korábbi múzeumi gyakorlat is, hogy a képeket valamilyen rendezőelv – legtöbbször műfaj vagy téma szerint – kartonokra ragasztották fel, s így a hátoldalukon található egykori adatok (például a készítő fényképész vagy cég neve) elvesztek a kutatás számára.³

A régi, alkalmanként százötven éves műtárgyfényképeket a velük foglalkozó szakemberek újabban egyre inkább önálló esztétikai és történeti értékkel⁴ bíró, saját jogukon is megőrzendő, muzeális jellegű, autonóm műtárgyakként kezelik, s megindult tudományos feltárásuk, rendszerezésük is.⁵ A londoni Courtauld Institute of Art és a Kunsthistorisches Institut in Florenz – Max Planck Institut által 2009-ben *Photo Archives and the Photographic Memory of Art History* címmel Londonban, illetve Firenzében rendezett kétrészes nemzetközi fotótörténeti konferencia résztvevői – archív épület- és műtárgyfényképeket őrző európai és amerikai gyűjtemények munkatársai – kutatásaik eredményeinek ismertetése

* A tanulmány az NKFIH 138702. számú, Az 1526. évi mohácsi csata 16–19. századi képzőművészeti recepciója című pályázat és a bécsi Collegium Hungaricum támogatásával készült.

1 KARLOVITS–BEKE 1983.

2 A kiállításról és a kézikönyvprojektről ld. BÁN 2022.

3 Ezzel a jelenséggel a korábban szintén nem muzeális tárgyként,

hanem csupán dokumentációként kezelt hazai sajtófotók esetében is találkozunk. Ld. JALSOVSZKY–TOMICS 2009. 104.

4 Régiségük és ritkaságuk avatta az egykori mennyiségüknek csak töredékében megmaradt dagerrotípiákat a fényképezés történetének inkunábulumaivá. Vö. FABER–GRÖNING 2006.

5 A műtárgyfényképezés történetével foglalkozó külföldi és hazai

1. Philpot és Jackson fényképe Michelangelo rajzáról, 1870-es évek
Papír, albumin
Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtár, Levéltár és Művészeti Gyűjtemény

mellett arra is választ kerestek, miként tudnak ezek az alkalmanként évszázados múltra visszatekintő analóg fényképarchívumok szembenézni a jelen s még inkább a jövő digitális világának kihívásaival. Az analóg fénykép-állomány megóvása, a megfelelő tárolási körülmények biztosítása mellett egyre több gyűjtemény törekszik arra, hogy értékes régi műtárgyfényképeiket feldolgozza, rendszerezze és digitalizálja.⁶ A nyugat-európai intézmények közül élen jár ebben a tevékenységben a firenzei Kunsthistorisches Institut, a római Bibliotheca Hertziana, a firenzei Villa I Tatti, a firenzei Fondo Fratelli Alinari, a londoni Victoria and Albert Museum és a British Museum, a Bildarchiv Foto Marburg fényképtára, a hamburgi Museum für Kunst und Gewerbe és a bécsi Museum für Angewandte Kunst. Megindult a műtárgyfényképek nyilvános, múzeumi bemutatása is: 2016-ban a bécsi Österreichische Galerie rendezett nagyszabású kiállítást a fényképek – köztük műtárgy-reprodukciók

– felhasználásáról a 19. század képzőművészetében,⁷ s számos műtárgyfénykép szerepelt a jelen írás szerzője által 2020-ban az Evangélikus Országos Múzeumban rendezett másolattörténeti kiállításon is.⁸

Bár a közelmúltban Magyarországon is megindult a műtárgyfényképezés korai időszakának a vizsgálata,⁹ illetve egyes gyűjtemények katalogizálása, digitalizálása,¹⁰ a források és az archív fényképállomány nagy része még feldolgozásra vár. Ezek közé tartozik a John Brampton Philpot (1812–1878) angol fényképész által az 1860-as években a firenzei Gallerie degli Uffizi régi (főleg reneszánsz) rajzairól készített, több száz darabból álló sorozat, amelyet a 19. század végén a budapesti Mintarajztanoda vásárolt, s ma az intézmény jogutódja, a Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtár, Levéltár és Művészeti Gyűjteménye őriz. Az ugyancsak Philpot által készített, a Magyar Nemzeti Múzeumban található, elefántcsont faragványok másolatait megőrkítő

irodalmat ld. FARKAS–PAPP 2007: 158–164. Vö. pl. LE PELLEY FONTENAY 2005; *Fotos schreiben Kunstgeschichte* 2007; *Encyclopedia* 2007; *Fotografie* 2009; MATYSSEK 2009; GARCIA 2016.

6 PAPP 2010.

7 *Inspiration Fotografie* 2016.

8 „Pulszky Ferencz ajándoka.” Rézmetszet, gipsz, fénykép – fejezetek

a műtárgymásolás történetéből. Kiállítás. Budapest, Evangélikus Országos Múzeum. 2020. március 20. – augusztus 27.; PAPP 2020a; PAPP 2020b; URL <http://masolattortenet.mi.btk.mta.hu/exhibits/show/pulszky-kiallitas> (letöltve 2024. 02. 05.).

9 FARKAS–PAPP 2007; PAPP 2009.

10 CS. PLANK–KOLTA–VANNAI 1993; L. BAJI–VARGA 1999; BÁN 2002.

jelentékeny műtárgyfénykép-sorozat tudományos feldolgozása ezzel szemben már megtörtént.¹¹

John Brampton Philpot fényképsorozata a firenzei Uffizi reneszánsz rajzairól a Képzőművészeti Egyetem gyűjteményében

A fényképezés egyik úttörőjeként számontartott, számos kalotípiát is készítő John Brampton Philpot elsősorban táj- és épületfényképezésként ismert. Az angliai születésű, 1850-ben Firenzében letelepedett fotográfus toscanai templomokat, épületeket ábrázoló fényképeit firenzei múzeumok őrzik – az Uffizi fényképgyűjteményében található például huszonnyolc darab rendkívül ritka és értékes, nagy méretű negatív kalotípiája, amelyek egyike egy firenzei híd közelében rendezett tűzijátékot mutat be. A római Gabinetto Fotografico Nazionale Becchetti-gyűjteményében (Collezione Becchetti)¹² őrzött Philpot-fotográfák között firenzei, pisai és sienai látképek mellett életképeket ábrázoló sztereóképek (ruhafestők a Ponte Vecchiönál), egy Murillo-festmény és egy márványrelief fényképe is található.¹³ Az 1856 decemberében a Photographic Society of Scotland által Edinburghban rendezett kiállításon két firenzei látképpel, valamint a Battistero Ghiberti-féle kapujáról és a dóm oldalkapujáról készített kalotípiákkal szerepelt. Pisai látképek mellett több műtárgyfényképe található az amszterdami Rijksmuseum állományában. A *Le XXVIII statue di illustri toscani scolpite da XXIV toscani artisti e inaugurate nel portico degli Uffizi dalla deputazione fiorentina negli anni 1842–56. Fotografie di M. J. B. Philpot* című albuma a Piazzale degli Uffizi oszlopcsarnokát díszítő, neves toscanai művészeket ábrázoló szobrokat mutatta be. Philpot fényképei szerepeltek az első itáliai nemzeti kiállításon, az 1861-es firenzei *Esposizione Nazionale di Prodotti Agricoli e Industriali e di Belle Arti*-n. Erre az alkalomra készült az a sztereófényképe, amelyen Emilio Santarelli (1801–1889) Bűnbánó Magdolnát ábrázoló szobra látható.

Philpot az 1860-as években számos fotográfiát készített a firenzei Uffizi rajzairól (1. kép), amelyeket 1865-ben, illetve 1870-ben megjelentetett kereskedelmi katalógusokban¹⁴ kínált eladásra. A rajzok fényképezését Philpot Raffaello munkáival kezdhette, az ő alkotásai szerepelnek ugyanis a 2–11. számú negatívokon, majd később még több szakaszban, a katalógusban körülbelül hat oldalt kitevő mennyiségben örököltette meg az urbinói mester alkotásait – összesen 232 művet. A fényképsorozat számos darabja megtalálható a római Bibliotheca Hertziana fotótárában,¹⁵ illetve a firenzei Fondo Fratelli Alinari gyűjteményében¹⁶ is.

A budapesti Mintarajztanoda könyvtárának 19. századi címjegyzéke szerint az intézmény megvásárolt egy 477 felvételtől álló, régi olasz mesterek rajzai után készült fényképsorozatot, melyet Philpot és fényképész üzlettársa, Jackson készített.¹⁷ A Magyar Képzőművészeti Egyetem könyvtárában jelenleg kilenc önálló mappában, illetve három mappában más fényképekkel együtt több mint 600 darab, régi rajzokat ábrázoló Philpot-fénykép található. A „Philpot & Jackson Firenze Borgo Ognissanti 17” feliratú, szárazpecsétell ellátott albumin fényképeken a P betűn, illetve a negatív számán kívül szerepel a rajz készítőjének a neve vagy az *Ignoto* (ismeretlen) szó. Néhány fényképen csak Philpot pecsétje látható.

A fényképsorozat tervezett tudományos feldolgozásához és katalogizálásához segítséget jelentenek a Philpot által megjelentetett, említett katalógusok, amelyek a rajzok készítőinek ábécérendje szerint közlik a fényképeken ábrázolt rajzok címét és a negatívok azonosítási számát. Mivel ezek a számok a fényképeken is szerepelnek, a 19. századi katalógusok tételeinek azonosítása – az Uffizi rajzgyűjteménye nyomtatott katalógusainak¹⁸ és internetes adatbázisának¹⁹ segítségével – elvégezhető. A fényképek feldolgozása lehetővé teszi a régi mesterek rajzai 19. század közepi, illetve mai állapotának összevetését, az elmúlt majdnem másfél évszázadban bekövetkezett esetleges állagromlások, veszteségek rekonstruálását. A budapesti Képzőművészeti Egyetemen őrzött fényképek túlnyomó többsége ornamentális (2. kép), illetve építészeti (3. kép) rajzokat ábrázol, úgy tűnik tehát, hogy a sorozat egykori vásárlói

11 John Brampton Philpot 2016. Korábbi közlemények a témában: PAPP 2014a; PAPP 2014b.

12 TAMASSIA 2004. 66–67.

13 Vö. URL <http://censi.aft.it/> (letöltve 2024. 02. 05.).

14 *Fotografie 1865; Catalogo delle Riproduzioni 1870.*

15 URL <https://foto.biblihertz.it/ete?action=displayResult/1> (letöltve 2024. 02. 05.).

16 URL <https://www.alinari.it/it/esplora-immagini?query=Philpot&is-PostBack=1&chkImmaginiProprieta=0> (letöltve 2024. 02. 05.).

17 A. M. Kir. *Országos Mintarajztanoda* 1883. 66–72.

18 PETRIOLI TOFANI 1986; PETRIOLI TOFANI 1987; PETRIOLI TOFANI 1991; PETRIOLI TOFANI 2005. URL <https://euploos.uffizi.it/inventari-e-altri-documenti.php> (letöltve 2024. 02. 05.).

19 URL <http://www.polomuseale.firenze.it/gdsu/euploos/#/autori> (letöltve 2024. 02. 05.).

2. Philpot és Jackson fényképe Perino del Vaga rajzáról, 1870-es évek
Papír, albumin
Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtár, Levéltár és
Művészeti Gyűjtemény

tudatosan törekedtek arra, hogy a teljes sorozatból nagyobb arányban szerezzenek be a művészeti oktatásban mintalapként jól használható tematikájú fényképeket, mint a fényképsorozatban szintén szereplő figurális rajzokat és tájképeket. Mint az egykori leltárkönyvekből kiderül, az iskola az egyedi fotósorozatok mellett rendszeresen vásárolt a leghíresebb műtárgyfényképészeti vállalatok (Alinari, Brogi, Braun, Wlha etc.) kínálatából is, minden bizonnyal egy oktatási célú, modern mintalapgyűjtemény létrehozásának szándékával.

Philpot az Uffizi rajzainak lefényképezésével korábbi kezdeményezésekhez csatlakozott. Pulszky Ferenc (1814–1897) visszaemlékezései szerint Firenzében az Uffizi

és a Pitti-palota közötti folyosón kiállították Raffaello és Michelangelo rajzait, amelyeket korábban mappákban őriztek. A kézi rajzok „[...] azelőtt még jobban őriztettek, mint a metszetek, olyannyira, hogy midőn 1833-ban először Flórencbe jutottam, csak a követség útján lehetett kieszközölni az engedelmet, hogy a képtárőr Rafael és Michelangelo kézrajzait megmutassa nekem, melyek igen ügyes szekrényekben kettős zár alatt őriztettek. Alig öt-hat ember látta azelőtt évenként e műkincseket, melyek most, a fotográfia által sokszorosítva, közkezen forogván, a műtörténelemnek nélkülözhetetlen adataivá váltak, s lehetségessé tették, hogy mindenki, aki a renaissance művelődésével foglalkozik, közvetlen ítéletet képezhesen magának a nagy művészek kifejléséről s egyes képeik létesülésének különböző stádiumairól”.²⁰ A fényképek segítenek a rajzokról készített másolatok és az eredetiek megkülönböztetésében is. „A kézrajzoknál az ilyen megkülönböztetés s a valódinak meghatározása csaknem lehetetlen volt mindaddig, míg a fényképészet nem sokszorozta a különböző gyűjteményekben létező példányokat, s így a közvetlen összehasonlítást nem tette lehetségessé.”²¹ A fényképezés előtti időszakban Johann David Passavant (1787–1861) frankfurti műbarát beutazta az európai múzeumokat, és jegyzéket készített Raffaello munkáiról. „Könyve természetesen még azon időben jött ki, midőn a kézrajzok nem sokszorosítottak fénykép és fénynyomat által, s midőn különösen a magánbirtokosok azt hitték, hogy a fényképezés általi sokszorosítás megvonja műkincseiknek azon becsét, hogy a rajz máshol és másképp mint náluk s engedelmoikkal szemlélhető ne legyen. A tüzetes összehasonlítás tehát akkor még lehetetlen volt, sőt még a közgyűjtemények is vonakodtak a kézrajzokat lefényképeztetni, míg végre Albert herceg, az angol királynő férje, e tekintetben utat tört.”²² Albert herceg (1819–1861) – lelkes műbarát lévén – össze akarta gyűjteni Raffaello, Michelangelo és Leonardo fennmaradt műveinek reprodukcióit, de végül az anyag nagysága miatt csak Raffaellóra koncentrált. „Felszólítására a királyok s köztintézetek a birtokukban levő Rafael-féle kézrajzokat lefényképeztették, lassan-lassan a magánszemélyek is követték a példát”,²³ s így gyűlt össze az a hatalmas anyag, aminek jegyzékét Carl Ruland (1834–1907), a herceg könyvtárosa készítette el Albert halála után.²⁴ A neves firenzei fényképészek, az Alinari testvérek is már 1857-től készítettek felvételeket az Uffizi rajzgyűjteményében, 1858-ban pedig Al-

²⁰ Pulszky 1958. 411.

²¹ Uo. 413.

²² Uo.

²³ Uo. 414.

²⁴ RULAND 1876. Vö. MONTAGU 1986; MONTAGU 1995.

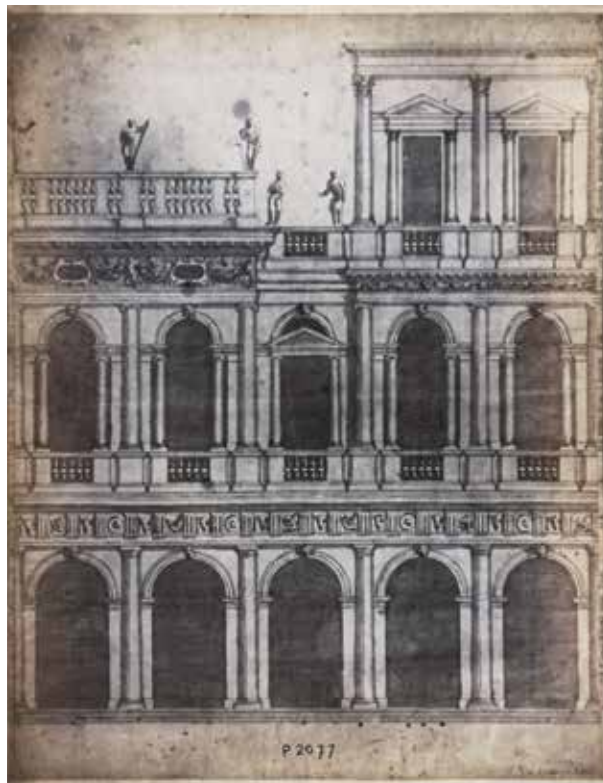
bert hercegtől a velencei Accademia gyűjteményében, illetve a Habsburg-Lotaringiai Károly Lajos (1833–1896) főherceg bécsi magángyűjteményében található Raffaello-rajzok fényképezésére kaptak megbízást. 1859-ben *Disegni di Raffaello e d'altri maestri esistenti nelle gallerie di Firenze, Venezia e Vienna riprodotti in fotografia dai Fratelli Alinari e pubblicati da L. Bardi in Firenze* címmel 1000 líráért már értékesítésre is kínálták 310 darabból álló fényképsorozatukat.

Pulszky Ferenc visszaemlékezéseiben arra is találunk utalást, hogy jól ismerte Philpotot. A „fényképi másolatok Albert herceg gyűjteménye által divatba jöttek, s most a műtörténelem tanulmányozásának nélkülözhetetlen eszközeivé lettek. A flórenci galéria igazgatósága e részben a legnagyobb liberalitással járt el, s fényképészeknek könnyen megengedte, hogy a kézrajzokat lemásolhassák. Philpot angol fényképész választott is közülük ezren felül, de választásában kezdetben inkább vevőinek, a turistáknak ízlését vette tekintetbe, mint a műtörténelem követelményeit; később megbarátkoztam vele, s buzdításomra csakugyan mindent lefényképezett, ami érdekes volt”.²⁵

John Brampton Philpot fényképsorozata elefántcsontfaragvány-másolatokról a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében

Philpot másik jelentékeny műtárgyfényképezési akciója elefántcsontfaragvány-másolatokat megőrkítő sorozata volt.²⁶ Az elefántcsont faragványokat ritkaságuk, régiségük, szellemi és materiális (kincsképző) értékük miatt évszázadok óta számontartják, s a nevezetesebb darabok ábrázolásával a 17. század óta számos kiadványban találkozunk (4. kép). Az értékes műtárgyak károsodás nélküli többszörözését lehetővé tévő új technikák elterjedésével az 1850-es években megindult az európai múzeumokban, egyházi kincstárakban és magángyűjteményekben található elefántcsont faragványok nagyobb ütemű lemásolása és a másolatok árusítása, amelyben élen járt az angliai Arundel Society.

1855-ben megjelent a társaság egyik alapító tagja, Edmund Oldfield (1817–1902) által írt katalógus, ame-

3. Philpot és Jackson fényképe Baldassare Peruzzi rajzáról, 1870-es évek
Papír, albumin
Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtár, Levéltár és
Művészeti Gyűjtemény

lyik ismertette a megvásárolható elefántcsontfaragvány-másolatokat,²⁷ majd egy évvel később kiadták a katalógus kilenc albumin fényképpel (5. kép) illusztrált, korrigált változatát.²⁸ Az Oldfield által kronológiailag rendszerezett másolatokat a társaság irodájában ki is állították. A katalógus előszavában Oldfield hangsúlyozta, hogy az elefántcsont-másolatok anyagi szempontból értéktelenek, hiszen az egész megvásárolható gyűjtemény olcsóbb, mint egyetlen eredeti elefántcsont faragvány, a sorozatból mégis több tanulság vonható le a művészet történetére vonatkozóan, mint bármelyik eredeti tárgyból álló elszigetelt európai elefántcsont-gyűjteményből.²⁹

25 PULSZKY 1858. 414–415.

26 John Brampton Philpot 2016.

27 OLDFIELD 1855.

28 WYATT–OLDFIELD 1856.

29 „Its formation is chiefly due to the zeal and taste of Mr. Alexander Nesbitt; but valuable additions have been contributed by Mr. Westwood, the Author of *Palaeographia Sacra*, and Mr. Franks, of the British Museum.” Uo. 27.

4. Fametszet Theodorus Philoxenus Sotericus diptichonja után
BANDURI 1711. 492. után

GREEK TRIPTYCH, PROBABLY OF THE ELEVENTH CENTURY.
In the Bibliothèque Impériale, Paris.
Representing the Crucifixion, and various scenes.
Size 11 inches by 10.

W. L. Scott, East Byzantine, Paris 1906, p. 148 fig. 65.

5. Elefántcsontfaragvány-másolat
Albumin fénykép
WYATT-OLDFIELD 1856. (Class VII)/f.

Bár a bécsi iparművészeti múzeum, a k. k. Österreichisches Museum für Kunst und Industrie csak 1864-ben nyílt meg, az intézmény alapítását előkészítő tanácsban már 1863-ban javaslatot tettek az Arundel Society gipszmásolatainak megvásárlására. 1864-ben az Artaria műkereskedésen keresztül megérkezett a kétdoboznyi gipszmásolat, amit – feltehetően másolás vagy kiállítás céljából – 1866-ban a nürnbergi Germanisches Museum kölcsön is kért.³⁰ 1866-ban jelentékeny elefántcsontmásolat-gyűjteménye volt már a berlini múzeumnak is. Bár a gyűjtemény ez évben kiadott katalógusában nem szerepel, honnan szerezték be a tárgyakat, az elefántcsont-másolatok ismertetésekor olyan sok egyezést találunk az Arundel Society katalógusával, illetve a Philpot-féle fényképekkel, hogy biztosra vehető: a Neues Museumban kiállított elefántcsont-másolatok ugyanebből a sorozatból származnak.³¹

Pulszky Ferenc az 1850-es években Londonban tevékeny részt vállalt a különböző köz- és magángyűjteményekben található elefántcsont faragványok másolatainak készíttetésében és cseréjében. A Fejérváry–Pulszky-gyűjtemény 1853-ban Londonban bemutatott elefántcsont faragványai lehetőséget adtak a szakértőknek a római és a középkori művészet közötti átmenet vizsgálatára, az összehasonlításokat azonban megnehezítette a sokszorosítás „csaknem lehetetlensége, mert eddigelé sem magánember, sem gyűjtemény nem engedte meg, hogy az elefántcsont domborművek gipszben másoltassanak le, félvén attól, hogy ezen művelet alatt megnedvesedvén, kárt vallhatnának. Én azonban engedtem Nesbitt úr kérésének, s ráálltam, hogy elefántcsont régiségeim zselatinnal lemintáztassanak, s hogy a minták galvanoplasztikus módon Franchi, a South-Kensington Museum mintázója által megörökíttessenek, feltételül szabtam azonban, hogy

³⁰ Bécs, Museum für Angewandte Kunst. Bibliothek, Aktenarchiv. Aktenzahl: 1863/249; 1863/252; 1863/257; 1864/32; 1866/120.

³¹ BOETTICHER 1866. 249–269.

6. Theodorus Philoxenus Sotericus diptichonja, elefántcsontfaragvány-másolat. John Brampton Philpot fényképe Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, Központi Adattár és Digitális Képtár

ha ezen mód szerint a többszörösítés kiterjesztetnék, és csereviszony állna be a gyűjtemények közt, én a csempédányok megszerzésében előnnyel bírnék. A dolog sikerült, különösen miután a francia múzeum mindjárt ráállt a mintázásra és cserére. Így keletkezett azon gipszgyűjtemény, mely az Arundel-társaság által tagjainak számára készült, s melynek első kiállításánál én is tartottam felolvasást”.³²

Arra, hogy Pulszkynek volt saját elefántcsontmásolat-gyűjteménye, két, 1913-ban kelt levélből is következtethetünk. Az egyikben az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola igazgatója, Czákó Elemér (1876–1945) mondott köszönetet az Iparművészeti Múzeumnak a Pulszky-féle elefántcsont- és pecsétmásolat-gyűjtemény átengedéseért. A másik levél az oktatási intézmény titkára, Bellaagh Imre által aláírt elismervény volt, amely szerint a 409 elefántcsont- és

7. Jelenetek Szent Dénes életéből, elefántcsontfaragvány-másolat John Brampton Philpot fényképe Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, Központi Adattár és Digitális Képtár

339 pecsétmásolatot átvették. A 748 darabból álló másolatgyűjteménynek ez idáig nem bukkantunk nyomára, s arra sem találtunk adatot, mikor és milyen körülmények között került a hatalmas volumenű másolatgyűjtemény – a South Kensington Museum 1876-os londoni elefántcsontmásolat-katalógusa³³ 975 tételből állt, Pulszky tehát a teljes készletnek majdnem a felét

32 PULSZKY 1958. 135.

33 WESTWOOD 1876.

megszerezte, s haza is hozta itáliai száműzetéséből – az Iparművészeti Múzeumba.³⁴

John Brampton Philpot elefántcsont faragványok másolatait ábrázoló 265 fényképét a Magyar Nemzeti Múzeum Központi Adattára és Informatikai Főosztálya őrzi (30. doboz). Az együttes 152 nagyobb (6. kép) és 113 kisebb (7. kép) fotográfiából áll, az utóbbiakon látható faragványok többsége a nagyobb képeken is szerepel. A nagyobb méretű fényképeken „J. B. Philpot Firenze Lungo l'Arno” feliratú szárazpecsét, míg a kisebbek hátoldalán a „J. B. Philpot Firenze Borgo Ognissanti No 17” jelzés található. A fotográfiák verzóján egységesen 1871-es leltározási szám, illetve kézzel írt „Pulszky Ferenc ajándoka” felirat olvasható, vagyis a képek Pulszky Ferencről kerültek az 1869-től általa vezetett múzeum könyvtárába.

Philpot a sorozathoz készítettett egy 172 tételes katalógust,³⁵ amelynek szerzője a fényképeket hét, részben kronologikus, részben tematikus kategóriába osztotta. Néhányon belül „alfejezeteket” találunk, ami arra utal, hogy a kiadványt a témában jártas szakértő készíthette. Ez lehetett volna Pulszky Ferenc is, hiszen ismerték egymást Philpottal. A katalógus szerzője azonban több olyan tárgynál a Fejérváry-gyűjteményt jelölte meg őrzési helyként, amely máshol volt található, négy

darabot pedig, amelyek a Fejérváry-gyűjteményhez tartoztak, a milánói katedrális tulajdonaként határozott meg. Azt ugyanakkor tudta, hogy a Fejérváry–Pulszky-gyűjtemény elefántcsontjai Liverpoolba kerültek. Bár a katalógus címében az szerepel, hogy a képek 2. és 16. század között készült elefántcsont faragványokat ábrázolnak, a tárgyak faktúrája, néhány helyen kiegészített volta egyértelművé teszi, hogy a képek nem az eredeti műalkotásokról, hanem azok gipszmásolatairól készültek. A tárgyak egységes installációja azt jelzi, hogy a bemutatott darabokat egy helyen fényképezték le. Philpot fényképeinek egy majdnem teljes sorozata megtalálható a firenzei Museo Nazionale del Bargello gyűjteményében,³⁶ s a sorozat néhány darabját más olaszországi gyűjtemények is őrzik.

A Philpot által készített két sorozat Budapestre kerülése rávilágít a műtárgyfényképek európai elterjedésének 19. századi útjaira. Míg az elefántcsont faragványok másolatát ábrázoló fényképek Pulszky Ferenc – személyes érdeklődését is tükröző – magánadományaként jutottak a múzeumba, az Uffizi rajzait ábrázoló több száz fénykép szervezett, intézményi keretek között, tudatos gyűjteményfejlesztés útján került a Mintarajztanodába.

Rövidítések

A M. Kir. Országos Mintarajztanoda 1883

A M. Kir. Országos Mintarajztanoda és Rajztanárképezde könyvtárának Címjegyzéke. Budapest, Athenaeum-kiadás, 1883.

BÁN 2002

BÁN András: „Mert Pascal legyen az, aki a világ külszíne mögött rejlő igazságokat magától felismeri”. Fényképek a Magyar Képzőművészeti Egyetem könyvtárában a XIX. század utolsó negyedéből. In: *A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*. Kiállítási katalógus. Szerk. BLASKÓNÉ MAJKÓ Katalin–SZŐKE Annamária. Budapest, MKE, 2002. 291–297.

BÁN 2022

BÁN András: Beke László és *A fényképezés kezdetei*, avagy hogyan tudomány a fotótörténet? *Fotótörténet*, 2. 2022. 279–297.

BANDURI 1711

Anselmo BANDURI: *Imperium orientale, sive Antiquitates*

Constantinopolitanae [...], IV. Paris, Typis & Sumptibus Joannis Baptistae Coignard, 1711.

BOETTICHER 1866

[Karl BOETTICHER]: *Königliche Museen. Verzeichnis der Sammlung der Abgüsse der Antike und des Mittelalters*. Berlin, Ernst Kühn, 1866.

Catalogo delle Riproduzioni 1870

Catalogo delle Riproduzioni Fotografiche dei Disegni Originali degli Antichi Maestri posseduti dalla R. Galleria di Firenze. Firenze, Philpot e Jackson, 1870.

Catalogue de photographies d. n.

Catalogue de photographies des sculptures en ivoire pour illustrer l'histoire de l'art depuis le II jusqu'au le XVI siècle. Collection unique Philpot & Jackson 17 Borgo Ognissanti 17 Florence. Florence, Philpot & Jackson, d. n.

³⁴ PAPP 2016.

³⁵ *Catalogue de photographies* d. n.

³⁶ CHIESI 2016.

CHIESI 2016

Benedetta CHIESI: Reprodukciók reprodukciói. Gipszmásolatok és fényképek Philpot elefántcsont-másolatokat ábrázoló firenzei albumában. In: *John Brampton Philpot* 2016. 95–108 (angolul: 29–41).

Cs. PLANK–KOLTA–VANNAI 1993

Cs. PLANK Ibolya–KOLTA Magdolna–VANNAI Nándor: *Divald Károly fényképész és vegyész üvegműcsarnokából Eperjesen*. Budapest, Magyar Fotográfiai Múzeum, 1993.

Encyclopedia 2007

Encyclopedia of Nineteenth-Century Photography. Ed. by John HANNAVY. New York–Abingdon, Routledge, 2007.

FABER–GRÖNING 2006

Monika FABER–Maren GRÖNING: *Inkunabeln einer neuen Zeit. Pioniere der Daguerreotypie in Österreich 1839–1850*. Wien, Photoinstitut Bonartes, 2006.

FARKAS–PAPP 2007

FARKAS ZSUZSA–PAPP Júlia: *A műtárgyfényképezés kezdetei Magyarországon 1840–1885*. Budapest, Magyar Fotográfiai Múzeum, 2007.

Fotografie 1865

Fotografie dei disegni originali degli antichi maestri posseduti dalla R. Galleria di Firenze fatte da G. Brampton Philpot. Firenze, Philpot & Jackson, 1865.

Fotografie 2009

Fotografie als Instrument und Medium der Kunstgeschichte. Hg. von Costanza CARAFFA. Berlin–München, Deutscher Kunstverlag, 2009.

Fotos schreiben Kunstgeschichte 2007

Fotos schreiben Kunstgeschichte. Archiv Künstlerischer Fotografie der Rheinischen Kunstszene. Hg. von Renate BUSCHMANN. Köln, DuMont Buchverlag, 2007.

GARCIA 2016

Anne-Marie GARCIA: *La photographie avec les arts*. Paris, ENSBA, 2016.

Inspiration Fotografie 2016

Inspiration Fotografie. Von Makart bis Klimt. Ausstellungskatalog. Hg. von Monika FABER–Agnes HUSSLEIN–ARCO–Michael PONSTINGL. Wien, Belvedere, 2016.

JALSOVSZKY–TOMSICS 2009

JALSOVSZKY Katalin–TOMSICS Emőke: Ablak a világra. A Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárának nemzeti gyűjteménye. *Fotóművészet*, 52. 2009. 4. sz. 104–109.

John Brampton Philpot 2016

John Brampton Philpot's Photographs of Fictile Ivory. / John Brampton Philpot fényképsorozata elefántcsont faragványok másolatairól. Ed. by Júlia PAPP–Benedetta CHIESI. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Művészettörténeti Intézet, 2016.

KARLOVITS–BEKE 1983

Károly KARLOVITS–László BEKE: The Beginnings of Photography in Hungary. *Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis / Alba Regia*. Az István Király Múzeum Évkönyve, 20. 1983. 249–267. LXXXIII–CIV. tábla.

L. BAJI–VARGA 1999

L. BAJI Etelka–VARGA Judit: Feltárulnak a mappák. Fényképek a Magyar Képzőművészeti Főiskola Könyvtárában. *Fotóművészet*, 42. 1999. 5–6. sz. 105–112.

LE PELLEY FONTENY 2005

Monique LE PELLEY FONTENY: *Adolphe & Georges Giraudon: une bibliothèque photographique*. Paris, Somogy éditions d'art, 2005.

MATYSSEK 2009

Angela MATYSSEK: *Kunstgeschichte als fotografische Praxis. Richard Hamann und Foto Marburg*. (Humboldt-Schriften zur Kunst- und Bildgeschichte, 7.) Berlin, Mann, 2009.

MONTAGU 1986

Jennifer MONTAGU: The „Ruland / Raphael Collection”. *Visual Resources: An International Journal of Documentation*, 3. 1986. Issue 3. 167–183.

MONTAGU 1995

Jennifer MONTAGU: The „Ruland / Raphael Collection”. In: *Art History Through the Camera's Lens*. Ed. by Helene E. ROBERTS. Amsterdam, Routledge, 1995. 37–57.

OLDFIELD 1855

Edmund OLDFIELD: *Catalogue of Select Examples of Ivory-Carvings from the Second to the Sixteenth Century, Preserved in Various Public and Private Collections in England and Other Countries, Casts of Which, in a Material Prepared in Imitation of the Originals, are Sold by the Arundel Society*. London, Office of the Arundel Society, 1855.

PAPP 2009

Júlia PAPP: Artwork Photography in Hungary: The Early Years (1859–1885). *Visual Resources. An International Journal of Documentation*, 25. 2009. Issue 3. 193–238.

PAPP 2010

PAPP Júlia: Fényképtárak és a művészettörténet fotográfiai emlékezete. A firenzei Max Planck Intézet Művészettörténeti Intézetének nemzetközi műtárgyfénykép-történeti konferenciája (2009. október 29–31.). *Művészettörténeti Értesítő*, 59. 2010. 1. sz. 143–147.

PAPP 2014a

PAPP Júlia: A másolatok másolata. John Brampton Philpot elefántcsont faragvány-másolatokról készített 19. századi fényképsorozata a Magyar Nemzeti Múzeumban. *Fotóművészet*, 57. 2014. 2. sz. 80–91.

PAPP 2014b

Júlia PAPP: John Brampton Philpot's Photographs of Fictile Ivory in the Hungarian National Museum. *Journal of the International Association of Research Institutes in the History of Art*, 2014. 0091. DOI: <https://doi.org/10.11588/riha.2014.0.69938>

PAPP 2016

PAPP Júlia: Gipszgyűjteményt cserélünk szakácsnőre. Források az Országos Magyar Királyi Iparművészeti Iskola gipszgyűjteményének történetéhez. *Ars Hungarica*, 42. 2016. 3. sz. 283–294.

PAPP 2020a

Júlia PAPP: „Present of Ferencz Pulszky”. *Engraving, Plaster Cast, Photograph – Chapters from the History of Artwork Reproduction*. Exhibition guide. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2020.

PAPP 2020b

PAPP Júlia: „Pulszky Ferencz ajándoka.” *Rézmetszet, gipsz, fénykép – fejezetek a műtárgymásolás történetéből*. Kiállításvezető. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2020.

PETRIOLI TOFANI 1986

Annamaria PETRIOLI TOFANI: *Gabinetto Disegni e Stampe degli Uffizi. Inventario*, 1. *Disegni esposti*. Firenze, Leo S. Olschki, 1986.

PETRIOLI TOFANI 1987

Annamaria PETRIOLI TOFANI: *Gabinetto Disegni e Stampe degli Uffizi. Inventario*, 2. *Disegni esposti*. Firenze, Leo S. Olschki, 1987.

PETRIOLI TOFANI 1991

Annamaria PETRIOLI TOFANI: *Gabinetto Disegni e Stampe degli Uffizi. Inventario*, 1. *Disegni di figura*. Firenze, Leo S. Olschki, 1991.

PETRIOLI TOFANI 2005

Annamaria PETRIOLI TOFANI: *Gabinetto Disegni e Stampe degli Uffizi. Inventario*, 2. *Disegni di figura*. Firenze, Leo S. Olschki, 2005.

PULSZKY 1958

PULSZKY Ferenc: *Életem és korom*, II. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1958.

RULAND 1876

Karl RULAND: *The Works of Raphael Santi da Urbino as Represented in the Raphael Collection in the Royal Library at Windsor Castle Formed by H. R. H. the Prince Consort, 1853–1861 and Completed by Her Majesty Queen Victoria*. Weimar, Court Printing Office, 1876.

TAMASSIA 2004

Marilena TAMASSIA: La fotografia in Italia e in Toscana. Le raccolte della Soprintendenza Speciale per il Polo Museale Fiorentino. *AFT. Rivista di Storia e Fotografia*, 39/40. 2004. 66–72.

WESTWOOD 1876

John Obadiah WESTWOOD: *A Descriptive Catalogue of the Fictile Ivories in the South Kensington Museum. With an Account of the Continental Collections of Classical and Mediaeval Ivories*. London, Chapman & Hall, 1876.

WYATT–OLDFIELD 1856

Matthew Digby WYATT–Edmund OLDFIELD: *Notices of Sculpture in Ivory, Consisting of a Lecture on the History, Methods, and Chief Productions of the Art, Delivered at the First Annual General Meeting of the Arundel Society, on the 29th June, 1855, and a Catalogue of Specimens of Ancient Ivory-Carvings in Various Collections*. London, Office of the Arundel Society, 1856.

John Brampton Philpot and His Nineteenth-Century Series of Artwork Photographs in the Collections of the Hungarian University of Fine Arts and the Hungarian National Museum

While John Brampton Philpot, regarded as one of the pioneers of photography, is known mainly for his photos of landscapes and buildings, he was also active in artwork photography. Born in England, he settled in Florence in 1850, and in the 1860s he photographed several thousand drawings in the Galleria degli Uffizi, which were offered for sale in commercial catalogues published in 1865 and 1870. A role in the creation of the series was played by Ferenc Pulszky, a key figure in Hungarian cultural life in the second half of the nineteenth century, who lived in exile in Florence in the 1860s: he advised Philpot on which pieces in the Uffizi's collection of prints and drawings should be photographed to ensure that the selection complied with the demands of art history.

More than 600 photographs from the series are held by the library of the Hungarian University of Fine Arts; according to the nineteenth-century inventories of the collection's predecessor, the library of the Hungarian Royal Drawing School, these photographs were acquired through purchase. The vast majority of them depict ornamental or architectural drawings, suggesting that the erstwhile purchasers of the series made a conscious effort to obtain a larger proportion of photographs on themes that could be used as template drawings in art education than those depicting figural drawings and landscapes, although the number of the latter is also quite large.

Philpot's other series of artwork photographs was of replicas of ivory carvings, and an almost complete set of these is held by the Hungarian National Museum. These were donated to the museum's library by Ferenc Pulszky, who returned to Hungary from Italy in 1866 and was appointed director of the museum in 1869. Ivory carvings have been appreciated for centuries owing to their rarity, antiquity, and intellectual and material (treasury) value, and depictions of the most notable pieces can be found in numerous publications from the seventeenth century onwards. With the spread of novel techniques enabling

valuable art objects to be replicated without damage, the 1850s saw the beginning of the mass production and sale of replicas of ivory carvings held by European museums, ecclesiastical treasures and private collections. Philpot's series of photographs was related to these ventures, as was the associated catalogue, in which the photographed objects were arranged partly chronologically, partly thematically, by the author of the catalogue, who was clearly an expert in ivory carvings. This author could have been Ferenc Pulszky, as a number of the objects in the photographs were once in the collection of his uncle, Gábor Fejérváry, which Pulszky inherited in 1851. However, several objects listed in the catalogue as being part of the Fejérváry collection in fact belonged elsewhere, while four objects that really were in Fejérváry's collection were described as the property of Milan Cathedral. Pulszky himself had a collection of more than 400 ivory carving replicas, which were acquired by the Museum of Applied Arts and later transferred, for educational purposes, to the National Hungarian Royal School of Applied Arts; the present whereabouts of these replicas is unknown.

The arrival in Budapest of the two photographic series produced by Philpot shines a light on how artwork photographs spread across Europe in the nineteenth century. While the photos of the replica ivory carvings entered the museum as a personal donation from Ferenc Pulszky, and therefore reflected his own interests, the several hundred photographs of drawings from the Uffizi were acquired for the Hungarian Royal Drawing School through an organised institutional initiative consciously intended to improve the school's collection. The old inventories also reveal that besides individual series of photographs, the school regularly made purchases from the selections offered for sale by the most famous artwork photography companies (Alinari, Brogi, Braun, Wilha etc.), certainly with the aim of creating a modern collection of template sheets for educational purposes.

TÁRGYSZAVAK

19. század, John Brampton Philpot, Pulszky Ferenc, Fejérváry Gábor, műtárgyfényképészeti, műtárgymásolás, Galleria degli Uffizi, elefántcsont faragványok, mintarajzok

KEYWORDS

nineteenth century, John Brampton Philpot, Ferenc Pulszky, Gábor Fejérváry, artwork photography, artwork replication, Galleria degli Uffizi, ivory carvings, template drawings